

Piotr Zawojski

Cyberkultura

Syntopia sztuki, nauki i technologii

WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO

Cyberkultura

Prace Naukowe

Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach
nr 3799

50 lat
Uniwersytetu
Śląskiego
w Katowicach

Piotr Zawojski

Cyberkultura

Syntopia sztuki, nauki
i technologii

Wydanie II poprawione

WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO
KATOWICE 2018

Recenzent wydania I: Eugeniusz Wilk

Zdjęcie autora na okładce: Krzysztof Szewczyk

Przygotowanie projektu okładki oraz bloku DTP wydania II poprawionego na podstawie I wydania: Beata Klyta

Wydanie I na zlecenie Wydawnictwa POLTEXT opracowali:

Wydawca: Ewa Skuza. Redaktor merytoryczny: Maciej Zweifel. Projekt okładki, stron tytułowych i opracowanie typograficzne: Jacek Staszewski. Indeksy: Agnieszka Ogrodowczyk. Skład i łamanie: Ewa Mikołajczyk, Studio Rhodo.

Copyright © 2018 by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336

ISBN 978-83-226-3615-2 (wersja drukowana)

ISBN 978-83-226-3616-9 (wersja elektroniczna)

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl

e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie II poprawione. Liczba ark. druk.: 20,75. Liczba ark. wyd.: 20,0. Cena 20 zł (+VAT).

Publikację wydrukowano na papierze offsetowym 90 g. Druk i oprawa: Volumina.pl Daniel Krzanowski, ul. Księcia Witolda 7-9, 71-063 Szczecin.

Spis treści

Wprowadzenie

Sztuka życia w cyberkulturze	7
------------------------------------	---

Rozdział pierwszy

Trzecia kultura a cyberkultura	19
1. Trzecia kultura albo nowy renesans	19
2. Społeczeństwo sieci – rzeczywista wirtualność	26
3. Od kontrkultury do cyberkultury	37

Rozdział drugi

Syntopia sztuki, nauki i technologii	42
1. <i>Ars sine scientia nihil est</i>	42
2. Nauka jako praktyka estetyczna – sztuka jako praktyka badawcza	56
3. Sztuka – nauka – technologia. Przekraczanie granic	67

Rozdział trzeci

Cyberkultura – definiowanie nowego paradygmatu kultury	77
1. Cyberprzestrzeń	77
2. Cyberkultura – zakres zjawiska	95

Rozdział czwarty

Cybersztuka jako ekspresja cyberkultury	117
1. Estetyki cybersztuki	117
2. Cybersztuka jako awangarda epoki cyfrowej	135
3. Od teorii mediów do teorii software'u	144

Rozdział piąty

Cybersztuka – formy partycypacji. Interaktywność. Immersja. Interfejs	150
1. Interaktywność <i>versus</i> interpasyność	150
2. Immersja zamiast iluzji?	172
3. Ciało jako interfejs	190

Rozdział szósty

Teoria i praktyka dokumentacji oraz prezentowania sztuki mediów cyfrowych	208
1. Teoria. Immaterialność – metamedialność – sieciowość	208
2. Praktyka. Archiwizacja, prezentacja i dyseminacja cybersztuki w sieci ...	223
2.1. Database of Virtual Art	228
2.2. ArtBase	232
2.3. netzspannung.org	238
2.4. Media Art Net	241

Rozdział siódmy

Wirtualne muzea – nowe terytoria sztuki	247
1. „Muzea bez ścian” w epoce cyfrowej	247
2. Media niestałe i zmienne jako wyzwanie dla cybermuzeologii	259
3. Artyści – kuratorzy – wirtualne muzea	265

Zakończenie

Cyberkulturowa rewitalizacja ekonomii daru	277
--	-----

Posłowie do II wydania	288
-------------------------------------	-----

Bibliografia	292
---------------------------	-----

Indeks rzeczowy	318
------------------------------	-----

Indeks osobowy	325
-----------------------------	-----

Wprowadzenie

Sztuka życia w cyberkulturze

Cyberkultura wyłoniła się z ducha anarchii i systematyczności zarazem, burząc wiele tradycyjnych struktur społecznych i kulturowych. Ale równocześnie stworzyła nowe struktury, jedne zdecydowanie zrywające z przeszłością, drugie natomiast rozwijające materialny i konceptualny dorobek kultury, sztuki, technologii i nauki. Jaron Lanier powiada,

że możliwy jest pozytywny rodzaj anarchii. Sieć została stworzona przez miliony ludzi, ponieważ oni tego chcieli. Bez żądy władzy, strachu, hierarchii, autorytetów, etnicznej tożsamości, reklamy ani żadnych innych form manipulacji. Nigdy wcześniej w historii nie zdarzyło się coś takiego. Stworzyliśmy świadomie nowy wymiar ludzkich możliwości¹.

Zatem zawężanie cyberkultury do problematyki związanej tylko z funkcjonowaniem w epoce zdominowanej przez komputer jest mało zasadne, ponieważ sam komputer to jedynie narzędzie w rękach ludzi, służące do tworzenia wartości materialnych i niematerialnych.

Wśród bezimiennych współtwórców sieci są tacy, których głos liczy się szczególnie. To oni wytyczają nowe horyzonty i standardy przyjmowane później, czasem też kontestowane przez obywateli wirtualnego społeczeństwa *netizenów*. Do najbardziej znanych i opiniotwórczych postaci cyberkultury należy zaliczyć Howarda Rheingolda, autora pionierskiej pracy podejmującej zagadnienia cyberkultury, zatytułowanej *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. Została ona opublikowana w roku 1993². Rheingold, o którym Paul Saffo powiedział, że jest „pierwszym obywatelem cyberprzestrzeni”, zaś John Brockman dodał, że „zawsze

---

¹ Mówi Jaron Lanier, wybrał i przeł. Piotr Zawojski, „Opcje 2000, nr 4, s. 22.

² Howard Rheingold, *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*, MIT Press, Cambridge MA, London 1993.

o dziesięć lat wyprzedza swoje czasy”³, jawi się jako ojciec-założyciel nowej krainy. „Jest jak ci traperzy, którzy na Starym Zachodzie pomagali poszerzać nasze terytoria”⁴ – mówił Saffo. Ta retoryka podboju nowych ziem jest motywem stale powracającym w wypowiedziach dotyczących fundowania nowego społeczeństwa i zagospodarowywania wirtualnej przestrzeni.

Rheingold twierdzi, że główne nieporozumienie związane z krytycznym podejściem do wirtualnych społeczności wynika z ortodoksyjnego założenia, że komputer i sieci komputerowe alienują i oddalają od siebie ludzi, podczas gdy dokonuje się to tak naprawdę w fizycznej rzeczywistości z o wiele większą mocą niż w cyberprzestrzeni. Wiele aspektów życia społecznego dzisiaj zanika, ulega erozji i rozkładowi, zaś sieci komputerowe stwarzają możliwości spotkań i odnalezienia innych ludzi, z którymi możemy dzielić się własnymi przeżyciami, przemyśleniami czy twórczością w rozmaitych dziedzinach. Rheingold wielokrotnie nawiązuje do własnych doświadczeń pisarza pracującego samotnie, oddzielonego od świata i ludzi. To cyberprzestrzeń, wirtualne światy przeniosły go na powrót do rzeczywistości. „Kiedy jest śliczna pogoda, wynoszę swój komputer na zewnątrz domu. Napisałem *Virtual Reality* i *Virtual Community* w moim ogrodzie. Spędziłem dwadzieścia lat, pracując w małym pokoju, nie mogąc stąpać po trawniku bosymi stopami pod moją ulubioną gruszą. Będąc w stanie korzystać w taki sposób z komputera i komunikacji komputerowej, otrzymałem możliwość spędzania czasu nie w wirtualnym, ale w rzeczywistym świecie”⁵.

Mitologia zdobywania nowych terytoriów bodaj najsilniej obecna jest w powołanej do życia w roku 1990 Electronic Frontier Foundation, jednej z najbardziej znanych organizacji walczącej z wszelkimi przejawami ograniczania wolności w sieci. Jej czołowym przedstawicielem jest John Perry Barlow, który w roku 1996 opublikował w sieci historyczną *A Declaration*

---

³ Zob. John Brockman, *Digerati: Encounters with the Cyber Elite*, HardWired, San Francisco 1996. Korzystam z wersji opublikowanej w sieci: <http://www.edge.org/documents/digerati/Rheingold.html> (dostęp 15.06.2007).

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

*of the Independence of Cyberspace (Deklarację Niepodległości Cyberprzestrzeni)*⁶, w której proklamował stworzenie nowej cywilizacji umysłu w cyberprzestrzeni. Nawiązywała ona do *Deklaracji Niepodległości Stanów Zjednoczonych* z roku 1776. Barlow jest modelowym przykładem prawdziwie zaangażowanego neofity. Przez kilkanaście lat był właścicielem farmy w Wyoming, gdzie hodował krowy, jednocześnie pisał teksty dla rockowych weteranów z Greatful Dead, ale w końcu lat osiemdziesiątych przybył do Silicon Valley jak do ziemi obiecanej, by tam głosić dobrą nowinę. *Opuszczenie fizycznego świata* (tak brzmi tytuł jednego z jego esejów⁷) – i wybranie nowego, wirtualnego świata – miało dla niego oraz wielu jego sympatyków symboliczny wymiar. Kierunek jego wędrówki od konkretnego miejsca do wirtualnego nie-miejsca, by posłużyć się terminem Marca Augé⁸, jest współczesną wersją podboju nowych ziem na podobieństwo amerykańskiego mitu o poszerzaniu granic cywilizacji sprzed stu kilkudziesięciu lat. Tymi obszarami są na powrót zaludniane małe miasteczka, w których mieszkańcy mogą nawiązywać ze sobą kontakty, tworząc w ten sposób „ludzką wspólnotę, która łączy sąsiadów w Globalnych Suburbjach”⁹.

Barlow nawiązuje do idei świadomości kolektywnej, szukając analogii i inspiracji w myśli Teilharda de Chardin, który niespodziewanie jawi się jako prorok nowej epoki elektronicznej wspólnoty. W jej ramach ludzie łączą za pośrednictwem monitorów, ekranów i sieci swe umysły, tworząc tym samym zbiorową inteligencję. Przypomina ona Teilhardowską ideę noosfery, która doskonaląc się, ma doprowadzić do powstania idealnego społeczeństwa. Takie utopijne czy też idealistyczne myślenie jest charakterystyczne dla wielu zwolenników cyberprzestrzeni oraz cyberkultury, którą traktuje się jako kontynuację najlepszych tradycji ruchów kontrkulturowych, silnie zaangażowanych w tworzenie koncepcji całkowitej zmiany

⁶ John Perry Barlow, *A Declaration of the Independence of Cyberspace*, <http://homes.eff.org/~barlow/Declaration-Final.html> (dostęp 18.09.2008).

⁷ John Perry Barlow, *Leaving the Physical World*, http://w2.eff.org/Misc/Publications/John_Perry_Barlow/HTML/leaving_the_physical_world.html (dostęp 20.09.2008).

⁸ Zob. Marc Augé, *Non-places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*, Verso, London–New York 1995.

⁹ John Perry Barlow, *Leaving...*, op. cit.

panującego porządku społecznego. Dziś coraz większą popularność zaczyna zdobywać koncepcja tzw. *cloud intelligence*, którą uznać należy za kontynuację i rozwinięcie idei zbiorowej inteligencji, kolektywnego umysłu czy inteligencji otwartej. Terminu tego używa się jako metafory internetu, który jednocześnie porównywany bywa do funkcjonowania połączonego świata rozumianego jako globalny umysł. Kooperacja i kolaboracja, współdziałanie i współtworzenie to kluczowe pojęcia określające nową epokę, w której dominuje „*cloud intelligence*”, „*cloud activism*” i „*cloud computing*”¹⁰.

Ale można też interpretować tę sytuację inaczej. Przywołując ideę no-osfery, Slavoj Žižek przekornie odwołuje się do czasów, w których ta idea była realizowana, a mianowicie do komunizmu lat pięćdziesiątych, kiedy także obowiązywała zasada „jednego umysłu”¹¹. Jeśli miałyby to oznaczać koniec subiektywności i indywidualności, a także po kartezjańsku rozumianej podmiotowości, należałoby to uznać za porażkę ponowoczesnego człowieka. Na szczęście, pomimo postępującej wirtualizacji rzeczywistości i szeregu gier, jakie możemy prowadzić z własną tożsamością, wizja jednego wspólnego umysłu jest mało prawdopodobna. Efektownie brzmią takie deklaracje, jak ta: „Moje ciało jest w planetarnym roamingu, a mój umysł jest zakotwiczony w barlow@eff.org, gdzie ludzie mogą mnie znaleźć w każdej chwili”¹², tyle że mają one co najwyżej wartość wieloznacznej metafory. Jedną z najbardziej krytycznych książek bezpardonowo podważających korzyści, jakie (potencjalnie) płyną z używania sieci komputerowych i nowych technologii komunikacyjnych, jest *Krzemowe remedium* Clifforda Stolla. Autor nie pozostawia żadnych złudzeń co do tego, że sieć więcej obiecuje, niż może nam zaoferować. Stoll przyznaje, że internet tworzy wspólnotę: „Jakże jednak ubogą! Pozbawioną kościoła, kawiarni,

¹⁰ Problematyce tej poświęcone było sympozjum odbywające się w trakcie Ars Electronica 2009 w Linzu. Zob. David Sasaki, Isaac Mao, *Cloud Intelligence. Explore Human Nature, Envision Human Future* [w:] Gerfried Stocker, Christine Schöpf (red.), *Human Nature*, Hatje Cantz, Ostfildern 2009, s. 20–25.

¹¹ Zob. Ulrich Guttmair, Chris Flor, *Hysteria and Cyberspace. Interview with Slavoj Žižek*, <http://www.heise.de/tp/english/inhalt/co/2492/1.html> (dostęp 23.07.2008).

¹² John Perry Barlow, *Interview*, http://w2.eff.org/Misc/Publications/John_Perry_Barlow/HTML/kreilsberg_interview.html (dostęp 16.05.2008).

galerii, teatru i piwiarni. Z mnóstwem kontaktów między ludźmi, lecz bez krzty człowieczeństwa”¹³. Błyskawiczna komunikacja może stwarzać wrażenie bliskości, ale nie rekompensuje to braku prawdziwie emocjonalnego zaangażowania, poczucia obecności drugiego człowieka. Sieci komputerowe są ponowoczesną i postindustrialną formą alienacji, doprowadzają do postępującego izolowania ludzi od siebie i pomniejszania znaczenia prawdziwych przeżyć. W efekcie czas spędzony w sieci to czas bezpowrotnie stracony, zabijający naszą kreatywność. To miejsce nie-miejsce, w którym oddalamy się od siebie, zamykając w jednoosobowych celach ze wzrokiem utkwionym w komputerowy monitor. „To nierealny wszechświat, organizm utkany z nicości”¹⁴.

Taki rodzaj argumentacji i nieufności wobec zmian wywoływanych przez inwazję nowych technologii w wielu dziedzinach życia jest stale obecny w dyskursie publicznym. Spojrzenie na cyberkulturę reprezentowane w tej książce nie jest pozbawione krytycyzmu, nie ma w nim niczego z postaw reprezentowanych przez tzw. nerdów czy geeków, czyli chorobliwych pasjonatów komputerów i informatyki. Jednocześnie autor uczestniczy w różnych przejawach funkcjonowania cyberkultury. Aktywna partycypacja oznacza nie tylko krytyczną refleksję nad istotą cyberkultury, ale i udział w konkretnych zdarzeniach fundujących ten nowy paradygmat kulturowy. Można w tym miejscu odwołać się do bliskich autorowi poglądów Richarda Shustermana, wyrażonych w *Praktyce filozofii, filozofii praktyki*. Amerykański filozof i estetyk konsekwentnie stara się podważyć przeciwstawienie dwóch rodzajów praktyki filozoficznej: pierwsza to uprawianie filozofii w czysto teoretycznym sensie, swoista „profesjonalizacja filozofii”¹⁵; druga wiąże się z filozofią jako sztuką życia. Te dwie strategie

---

¹³ Clifford Stoll, *Krzemowe remedium. Garść rozważań na temat infostrady*, przeł. Tomasz Hornowski, Rebis, Poznań 2000, s. 55.

¹⁴ Ibidem, s. 10.

¹⁵ Shusterman przywołuje w tym kontekście Henry’ego Davida Thoreau mówiącego, że „w dzisiejszych czasach istnieją profesorowie filozofii, a nie filozofowie. Aliści wykłady godne są podziwu, jeśli godne podziwu było życie”. Richard Shusterman, *Praktyka filozofii, filozofia praktyki. Pragmatyzm a życie filozoficzne*, przeł. Alina Mitek, red. naukowa Krystyna Wilkoszewska, Universitas, Kraków 2005, s. 1.

wcale nie muszą się wykluczać, nie należy też czynić z nich „fałszywej dychotomii”. Shusterman stwierdza, „że nie istnieje bezwzględna opozycja zmuszająca nas do dokonania wyboru pomiędzy filozofią jako teorią a filozofią jako artystyczną praktyką życia”¹⁶.

Przytoczoną opinię Shustermana traktuję jako praktyczną i pragmatyczną wskazówkę metodologiczną. Z jednej bowiem strony zajmuję się teorią nowych mediów i cyberkulturą, z drugiej zaś uczestniczę na różne sposoby – biorąc udział w najważniejszych festiwalach poświęconych sztuce nowych mediów elektronicznych, publikując swoje teksty w sieci, współtworząc rozmaite wydarzenia artystyczne – w tworzeniu cyberkultury. Z racji wykorzystania doświadczeń z ostatnich kilku lat, odwołań do publikowanych przez autora wcześniej prac, wreszcie spotkań z artystami i teoretykami książka niniejsza – pisana rzecz jasna według wcześniej założonego planu poznawczego – nieustannie podlegała modyfikacjom. Jej zawartość, poszczególne rozdziały pod wpływem dynamicznych zmian w obszarze kultury mediów stale odnoszono do nowych kontekstów, a zatem teoretyczny, opisowy oraz interpretacyjny dyskurs modyfikowany był przez życie. Badacz mediów, zachowując wszelkie proporcje, może powtórzyć za Nietzschem, że efekty jego pracy – co odnosi się także do tej książki – traktować należy jako ukryty rodzaj autobiografii.

Cyberkultura będąca przedmiotem badań to zjawisko nowe, choć, jak staram się wykazać w tej książce, jego geneza i korzenie sięgają daleko w przeszłość, do połowy dwudziestego stulecia. Jest to okres, w którym początkowo niezbyt pospiesznie, a później z coraz większym przyspieszeniem rozwijają się badania i prace nad konstruowaniem kolejnych generacji komputerów oraz teoretyczna refleksja nad zmianami, jakie one wywołują. Narodziny cybernetyki wyznaczają nieznane wcześniej ramy dla oglądu technologii i biologii, a także określają nowe relacje pomiędzy naturą i kulturą. Zawężanie problematyki cyberkultury do kwestii technologii cyfrowych, sieci i komunikacji sieciowej oraz cyberprzestrzeni jest częste zwłaszcza w popularnym czy może raczej potocznym spojrzeniu na związki kultury z technologią. To one niewątpliwie są jednym z kluczowych

---

¹⁶ Ibidem, s. 5.

problemów nowego technokulturowego paradygmatu. Technokultura to jednak pojęcie szersze, odnoszące się ogólnie do fenomenów kulturowych, które w znaczący sposób zdominowane są przez technologię (i rozmaite jej osiągnięcia). Cyberkulturę można potraktować jako określoną realizację (*resp.* odmianę) technokultury, w której zasadniczą rolę zaczynają odgrywać technologie digitalne, dlatego niekiedy cyberkulturę utożsamia się z kulturą cyfrową¹⁷.

Cyberkultura definiowana bywa na różne sposoby, w tym miejscu chciałbym tylko zasygnalizować dwa podstawowe rodzaje (czy też możliwości) użycia tego terminu¹⁸. Po pierwsze, chodzi o relacje kultury i technologii wywiedzione z historii cybernetyki. Problemy systemów informacyjnych, w rozumieniu Norberta Wienera, odnoszą się nie tylko do maszyn, ale też zwierząt i struktur społecznych. Nie chodzi przy tym wyłącznie o systemy cyfrowe, ale też industrialne w szerokim sensie tego słowa, mechaniczne, analogowe. Po drugie, cyberkultura to pojęcie wykorzystywane do zdefiniowania określonego typu dyskursu teoretycznego dotyczącego powstającego na naszych oczach (i z naszym udziałem) paradygmatu technokulturowego, zdominowanego przez aparaty medialne, najczęściej, choć nie wyłącznie, cyfrowe. Dwie te perspektywy łączy fakt, że obecnie technologia, a zwłaszcza technologia komputerowa, oraz kultura są ze sobą ściśle powiązane, ten splot jest immanentną cechą współczesnego świata.

David Silver, jeden z czołowych badaczy cyberkultury, twórca Resource Center for Cyberculture Studies, od lat podejmuje próby wypracowania teoretycznych podstaw dla badania tych zjawisk, które współtworzą cyberkulturę, skupia też swoją uwagę na problemach metodologicznych. Jest to szczególnie ważne w sytuacji, kiedy mówimy o zjawisku będącym *in statu nascendi*, projekcie dynamicznie rozwijającym się, który wymaga rozpoznania w trakcie nieustannych zmian, będącym rodzajem dzieła *in*

---

¹⁷ Na temat różnych aspektów technokultury zob. Simon Cooper, *Technoculture. Critical Theory. In the Service of the Machine?*, Routledge, London–New York 2003.

¹⁸ Korzystam tutaj z definicji zaproponowanej w książce Martina Listera, Jona Doveya, Seta Giddingsa, Iaina Granta i Kieran Kelly, *New Media. A Critical Introduction*, Routledge, London–New York 2009, s. 420–421.

progress. Powstaje pytanie, czy studia nad cyberkulturą można uznać za dyscyplinę akademicką, osobny i ukonstytuowany rodzaj badań z własnym językiem opisu, strategiami krytycznego podejścia do badanych zjawisk, zakreślonym obszarem badawczym. Odpowiedź na tak postawione pytanie nie jest jednoznaczna. Silver¹⁹ odwołuje się do przejrzystej propozycji zawartej w pracy *Learning the Library*²⁰, w której przedstawiono cztery zasadnicze etapy konstituowania się nowej dyscypliny badań akademickich, co uznać można za instytucjonalne potwierdzenie pojawienia się nowego zjawiska kulturowego, a jednocześnie jego legitymizację. Etap pierwszy to okres pionierski nowego ruchu, w którym indywidualne poczynania rozproszonych jednostek pozbawione są instytucjonalnych ram, pojawiają się one jako nieformalne i prywatne inicjatywy. Następnie rozpoczyna się okres stopniowego wzrostu zainteresowania daną dziedziną, zaczynają pojawiać się pierwsze opracowania, teksty w pracach zbiorowych, periodykach naukowych, wystąpienia na konferencjach, choć ciągle brakuje skodyfikowanej terminologii i metodologii. Trzeci etap charakteryzuje się proliferacją badań, społeczności uczonych zaczynają się organizować, pojawiają się specjalistyczne periodyki poświęcone danej dziedzinie, ukazują się książki i monografie, podstawy teoretyczne i metodologiczne uzyskują zaawansowaną postać. I wreszcie dochodzi do ustanowienia nieznannej wcześniej dziedziny wiedzy, co wyraża się między innymi powstaniem nowych wydziałów na uczelniach, prywatnym i rządowym finansowaniem badań, zakładaniem centrów badawczych, kształtowaniem się kanonu prac poświęconych danej dziedzinie. Według tak zarysowanego modelu krytyczne badania nad cyberkulturą można uznać za ukonstytuowaną nową dyscyplinę wiedzy, choć polska perspektywa niekoniecznie musi być tego oczywistym potwierdzeniem.

---

¹⁹ Zob. David Silver, *Introduction: Where Is Internet Studies?* [w:] David Silver, Adrienne Massanari (red.), *Critical Cyberculture Studies*, New York University Press, New York 2006.

²⁰ Zob. Anne K. Beaubien, Sharon A. Hogan, Mary W. George, *Learning the Library: Concepts and Methods for Effective Bibliographic Instruction*, R.R. Bowker, New York 1982.

David Silver w przywoływanej publikacji podsumowuje rozważania na temat statusu badań nad cyberkulturą następująco:

Krytyczne studia nad cyberkulturą są, w swojej podstawowej formie, krytycznym podejściem do nowych mediów oraz kontekstów je kształtujących i wyjaśniających. Ogniskują się one nie tylko na internecie i sieci, ale raczej na wszystkich formach mediów sieciowych i kulturze, w której funkcjonujemy dziś, nie zapominając o tym, jak będzie ona wyglądać jutro. Tak jak studia kulturowe, krytyczne studia nad cyberkulturą dążą do umiejscowienia przedmiotu swego badania wewnątrz różnych, nakładających się na siebie kontekstów, obejmujących kwestie kapitalizmu, konsumeryzmu i utowarowienia, różnic kulturowych oraz militaryzacji życia codziennego. Chociaż korzenie studiów nad cyberkulturą osadzone są silnie w strukturach akademickich, to jednak w pełni mogą one być realizowane tylko wtedy, kiedy wykraczają poza ramy kampusów uniwersyteckich i tworzone są przez możliwie najszersze środowisko. Badacze reprezentujący krytyczne studia nad cyberkulturą stawiają sobie za cel przede wszystkim tworzenie powszechnego rozumienia nowych mediów wraz z kształtowaniem środowiska ograniczającego cierpienie i opresję oraz wspomagającego wolność i sprawiedliwość. Powinniśmy traktować te wyzwania – tak jak nasz świat – bardzo poważnie²¹.

Sztuka życia w cyberkulturze to umiejętność korzystania z nowych technologii i mediów, krytycyzm w stosunku do nadpodaży narzędzi i aparatów technicznych, umiejętność odnalezienia się w nowej, cyfrowej rzeczywistości. Na konieczność znalezienia równowagi w wieku płynności, wynikającą z ekspansji technologii digitalnych, zwraca uwagę David Bell, definiując cyberkulturę jako „sposób myślenia o tym, jak ludzie i technologie cyfrowe oddziałują wzajemnie na siebie, jak *żyjemy z nimi razem*”²². Sztuka życia w cyberkulturze to nieustanne rozwijanie własnego sposobu na opanowywanie nadmiaru medialnych impulsów wysyłanych w naszym kierunku. Należą do niej również praktyczne umiejętności poruszania się w środowisku cybermediów, co można oddać angielskim

---

²¹ David Silver, *Introduction...*, op. cit., s. 6.

²² David Bell, *Cyberculture Theorists. Manuel Castells and Donna Haraway*, Routledge, London–New York 2007, s. 5.

terminem *media literacy*, i teoretyczna świadomość przemian, jakie dokonują się w otaczającym nas świecie.

*

Cyberkultura i krytyczne studia nad jej historią, konstytuowaniem się jako nowego paradygmatu kulturowego oraz współczesnym kształtem – stanowią jeden z najważniejszych fenomenów technospołeczeństwa, którego funkcjonowanie jest determinowane przez nowe media cyfrowe oraz sieci komputerowe. Fundamentalna teza, wyznaczająca kierunek podejmowanych w niniejszej pracy teoretycznych i interpretacyjnych wysiłków, to przekonanie, że cyberkultura opiera się na syntopii sztuki, nauki i technologii. Pojęcie syntopii, zaproponowane przez Ernsta Pöppela, dotyczy takiego rodzaju spotkania, zespolenia, interfejsu różnych dziedzin, które nie tracąc nic ze swej istoty i tożsamości, jednocześnie w naturalny sposób domagają się jak najściślejszego powiązania ze zjawiskami pozornie odległymi od siebie. Tak dzieje się w przypadku sztuki, nauki i technologii w kontekście rozwoju nowych mediów i technologii cyfrowych, a to one stanowią podstawę powstania cyberkultury. Zanim jednak zdefiniuję cyberkulturę, co czynię w rozdziale trzecim, staram się naszkicować historyczne konteksty tego zjawiska. Cyberkultura łączy praktyczne dokonania artystów, wynalazców, aktywistów sieciowych oraz tych, którzy zajmują się badaniem, opisem i teoretyczną refleksją dotyczącą technokultury. Sumuje wszystko to, co związane jest z siecią i cyberprzestrzenią, ale też zjawiska funkcjonujące offline. Koncepcje trzeciej kultury i nowego renesansu, zaproponowane przez Johna Brockmana, traktuję jako bazę teoretyczną dla formowania się społeczeństwa sieciowego, w najpełniejszy sposób opisanego przez Manuela Castellsa. Konstytuujący się model relacji społecznych i komunikacyjnych przenosi je w coraz większym stopniu do przestrzeni wirtualnej, którą określić można jako kulturę rzeczywistej wirtualności. Cyberkulturę traktuję jako zwieńczenie procesów zapoczątkowanych w latach sześćdziesiątych wystąpieniami kontrkulturowymi.

Rozdział drugi szeroko rozwija koncepcję syntopii sztuki, nauki i technologii. Za motto tej części można uznać maksymę Jeana Mignota: *Ars sine scientia nihil est*. Sztuka technologii i technologie sztuki odwołują się do

Indeks rzeczowy

A

A-Volve 65
Afterimage 270
analogowość 13, 117, 122–125, 145
anarchiv 222
Anthroposkop 67
Apparition 199
archeologia mediów 55, 75, 79, 229, 259
Archiving the Avant-Garde 235
Arc Tangent 204
Argonauci Zachodniego Pacyfiku 281
Ars Electronica 10, 55, 67–68, 89, 120, 124, 157, 163, 174–175, 210, 223, 273
Ars Magna Lucis et Umbrae 188
Art and the Computer 257
Art as Research 58
Art in America 270
Art of Immersion 188–189
Art@Science 66
ArtBase 18, 159, 224, 232–234, 236–238, 245
Artforum 62, 270
Artificial Life 68
Artificial Reality 174–175, 178, 198
ArtsConnectEd 272
awangarda 135, 137–143, 148–149, 217, 256, 259, 262
Awangarda jako software 141, 217
awangardowe ruchy 76, 141
awatar 86–87, 121–122, 170, 187

B

baza danych 127, 186, 210–211, 219–220, 224, 240, 255
Be Now Here 186
B. TV 120
Beyond Interface. Net art and Art on the Net I 273
Bildwissenschaft zob. Image Science

bioobrazowy zwrot 62
bioobrazy 62–64
biosocjalizacja 111
Bitman 72
BitTorrent 32
Blast Theory 120, 123
body-painting 195
Bogactwo sieci 286

C

Can You See Me Now? 120–121, 123
CAVE 88, 160, 183, 187–189, 215, 229
ciało jako interfejs 191, 194, 197, 199–201, 206
ciało-obraz 184
ciało jako switch 205–206
– switchujące zob. ciało jako switch
cloud activism 10
cloud computing 10
cloud intelligence 10
collective intelligence 106
Composition 1961 146
Composition 204
Computer Generated Picture 55
Computer in Art, The 55
configuring the Cave 189
Creative Commons 283
CTheory 134
Curtain of Lascaux, The 201, 203
cyberartysta 131, 137, 139–140, 142–143, 208, 223
cybercepcja 183–184
Cyberculture 105
Cybercultures Reader 94
Cyberia 96
cyberkultura-1 100
cyberkultura-2 100
cybermedia 15
cybermuzeologia 18, 259, 264, 274

- Cybernetic Serendipity* 55, 146, 256–257
 cybernetyka 12–13, 39, 43, 135, 151, 193, 257
 cyberprzeźreń 17, 34–35, 39, 44, 77, 80–82, 84–94, 96–99, 104, 107–108, 117–119, 121, 126, 134–136, 148, 170, 182, 213, 216, 222, 226, 242, 251, 253, 257, 259, 265–266, 271, 274, 277, 280, 284–285
 (cyber)rzeczywistość 191
 cybersubkultura 94, 97–98
 cybersztuka 109, 117–119, 124–125, 128–129, 131–132, 135–138, 140, 143, 146, 148–150, 155, 158, 163, 168–169, 172, 202, 208, 210, 212–214, 223, 246, 256, 258, 263, 272, 274–275, 278
 cybertekstura 86
 cyburbia 86
 cyfrowość 13, 15, 32, 64, 123–124, 132, 155, 252
 cyfrowa estetyka 75, 124, 126, 128–129, 132–134
 – fotografia 64, 125
 – rewolucja 78–79, 113, 119, 129, 177, 222, 229
 – sztuka 118–119, 123–127, 186, 223, 233, 235–237, 257, 272–273
 cyfrowe technologie 42, 88, 112, 115, 125–126, 143, 146, 184, 197, 209, 227, 266, 278, 282
 cyfrowy luddyzm 103
 – maoizm 34
Człowiek z kamerą 219
- D**
Data Trash 282
Database Aesthetics 127
 Database of Virtual Art 18, 159, 186, 228–230, 233
 Dead Media 263
 DEAF 07 zob. Dutch Electronic Art Festival
Declaration of the Independence of Cyberspace, The 8–9
Deep Contact 161
 Deep Space 88
Deep Walls 206
Destin des images, Les 63
 device art 70–72
Devices of Wonder 71
Diagram ist (k)ein Bild, Ein 211
 digirati 30–32, 34–37
Digerati: Encounters with the Digital Elit 30
Digital Aesthetics 133
Digital Art 125
Digital Art History 118–119
Digital Decay 263
 digitalizacja 118–119, 132, 218, 221–222, 261–262
 digitalna epoka 59, 113, 170, 229
 – sztuka 74, 123–125, 137, 212, 230, 236, 268, 270
 digitalne technologie 13, 15, 63, 80, 118, 184
 digitalny przełom 27, 118, 268, 271
 DIY (Do It Yourself) 18, 98, 285
 Do It Yourself zob. DIY
 Dutch Electronic Art Festival 120, 150, 261
Dwie kultury 22–23
Dwie kultury – nowe spojrzenie 24
 dyseminacja cybersztuki 119, 213, 218, 223–224
- E**
 Edge 21, 22, 25, 30
 Edge Foundation 21, 30
 ekonomia daru 18, 280, 282–285, 287
 ekstensja 61, 86, 196
Electro Plankton 72
 Electronic Frontier Foundation 8, 103
 elektropolis 86
 emulacja 234–237, 262–264
Encyklopedia Britannica 34, 252
Encyclopedia of Postmodernism 108
End of Copenhagen, The 61
Éphémère 182
 ergodyczność 171–172
Erl King, The 162
Escape Velocity 96
 estetyka bazodanowa 127–128
 – digitalna 132–134, 244
 – komputerologiczna 129–132
 – relacyjna 221
 etoy 225, 243
 European Media Art Festival 157–158
 Experience Theater 174
 Experiments in Art and Technology (E.A.T.) 54

F

film interaktywny 162, 244, 261
 Flash Art 270
 Flickr 32, 286
Flux Smile Machine 72
 fraktale 57, 60, 131, 146
 Free Software 116, 220, 278, 285
From Counterculture to Cyberculture 39
From Poesy of Programming to Research as an Art Form 66
Future of the Image, The 63

G

Galaktyka Internetu 27
 Gallery 9 269–270, 273
Generative Computergrafike 55
Genetic Manipulator (GENMA) 69
 Gesamtkunstmedium 211, 214
 Gesamtkunstwerk 185, 190
Gift. Imagination and the Erotic Life of Property, The 286
Glowflow 195
Golden Calf, The 161
 Google 32, 35, 243, 247
Gravicells – Gravity and Resistance 204, 205
 Groupe de Recherche d'Art Visuel 46

H

Hackers 278
 hipermedium 71, 115, 124–125, 135, 144, 173, 186, 198, 215, 220
 hipertekst 82, 219, 230, 244, 272,
 holostesia 185
Hyperscratch 206

I

i-CONE 189
 ikoniczny zwrot 62
 illusion complète 177
 iluzja 91, 143, 169, 172–173, 177, 181–183, 190
Image Fulgurator 166
 Image Science 230
 imagetext 62
 immaterialność 18, 80, 175, 198, 201, 208, 213–214, 222, 250, 253, 262, 267–268, 276
Immatériaux, Les 267
 immersant 17, 83, 182–184, 190, 199, 203

Immersion – The Art of the True Illusion 172
 immersja 17, 50, 83–85, 88–89, 150, 161, 165, 172–174, 178, 181–184, 190, 195
Impalability 200
 informacjonalizm 23, 42
Information Arts 56, 159
 Institut de Recherche et Coordination Acoustique/Musique (IRCAM) 70
 Integrated Arts Information Access (IAIA) 271
Interactive Plant Growing 65, 69
Interactivity Means Interpassivity 153
 interaktor 17, 46, 123, 151, 167, 179, 182, 186, 196, 199, 203, 205–206
 interaktywne instalacje 17, 120, 137, 154, 161, 179, 182, 189, 203–204, 215, 267
 interaktywność 17, 52, 123, 150–151, 153–156, 162, 164–169, 171–172, 181, 207, 241–242, 264
 interconnectivity 106
 interdyscyplinarność 73, 143
 interfejs 17, 41, 48, 66, 86, 116, 127, 133, 145, 147, 150–151, 154–155, 160–163, 167, 174–175, 183, 186, 188, 190, 192–195, 197–201, 203, 206–207, 211, 218, 230–231, 235, 239–241, 256, 271, 273
 interfejsu kultura 193, 273
 – sztuka 125
 intermedia 243
 International Society for Arts, Science, and Technology (ISAST) 49
 internet 10, 21, 27, 32–33, 37, 49, 77, 79, 81, 92, 97, 98, 100, 103, 105, 108, 113, 128, 135, 152, 163, 170, 214–217, 226, 233, 239, 251, 259, 261, 265, 268, 271, 273, 279, 282
 Internet II 182
 interpasyność 17, 150, 167–170, 172
 interpasyno wy zwrot 168
Introduction to net.art 1994–1999 225

J

Japanese Cybercultures 97
Język nowych mediów 114, 142, 149

K

kalifornijska ideologia 220, 282
 karma vertigo 265

- keitai culture 98
Kemuri-mai 206
Kinoautomat 162
 kino rozszerzone 50
   – interaktywne 162
 Knowbotic Research 67, 69, 204–205
 kod 145, 147–148, 155, 158, 203, 207, 222,
   263, 277, 285
 kolaboracyjność 10, 18, 30, 52, 127, 142,
   151, 217, 220, 231, 285
 Koło Wiedeńskie 22
 komunikacja sieciowa 12, 51, 114, 136, 171,
   181, 224, 226
 kontrkultura 37–39, 43, 79, 96, 280, 282–
   –283
 kultura interaktywna 205
   – post-sieciowa 140
   – rzeczywistej wirtualności 16, 26–28, 80,
   92
 Kunstforum 74
Kuratorstwo (w) sieci 266
Krzemowe remedium 10
- L**
- Labirynt* 46
La Boîte-en-valise 259
Landscape One 186
Late Fragment 162
 Laterna Magika 50
Learning the Library 14
Legible City, The 161
 Leonardo 43, 47, 49, 50, 51, 54, 129, 270
Life on the Screen 104, 170
Life Spacies 65, 69
 linguistics turn 62
Listening Post 163–165, 171
Liquid Time Series 204
Living Web, The 65, 189
Lorna 161
- M**
- Machina Speculatrix 160
 malarstwo kinetyczne 47
Malerei, Photographie, Film 259
Manifesto for Unstable Media 261
Maszyna świetlna 46
 MAX 70
 meatspace 86
Mechaniczne piękno 194
 Media Art History 246
 Media Art Net 18, 75, 134, 159, 224,
   241–245
 Media Arts Research Studies (MARS)
   238–239
 media cyfrowe 16–18, 60, 72, 100, 111,
   105, 118, 124, 127, 135, 141, 149,
   169, 204, 208, 215, 223, 234, 255,
   270–271, 274, 284
   – literacy 16
   – masowe 251–252
   – niestałe 18, 216, 234, 259, 261, 263
   – zmienne 18, 216, 234–235, 259, 262,
   264
 medializacja kultury 208
 mediów sztuka 48, 56, 64–65, 70, 74,
   94, 119, 125, 130, 152, 154, 158,
   172, 176, 207, 224, 232, 238–239,
   241–245, 251
 megamuzeum 248
Memex 272
Memory Theatre 210
 Merry Pranksters 38
Mersea Circle 188
Messa di Voce 198
Messenger, The 166
 metamedia 18, 129, 142, 144, 149, 217,
   259
 metamedialność 17–18, 142, 208, 218
Metaphysics of Virtual Reality 181
 metawersy 86–87, 90
 Microsoft 277–279
 miedzynordzie 192
MILKproject 166
Mnemosyne-Atlas 230
Mobile Feelings 65, 206
 mobiles 45
Modulator świetlny 46
Molecular Informatics 205
 Mondo 2000 99
 MUD-y 89, 99
 Museum and the Web 247
Mutamorfozis: Challenging Art And Science
   51
 (multi)media 241–242
 muzeum cyfrowe 18, 248–249
   – wirtualne 119, 214, 227, 247–249, 251–
   –255, 259–261, 263–265, 272–273
 MySpace 32

N

Napoleon 176
 Napster 32
Narzędzia ułatwiające myślenie 39
n-Cha(n)t 161, 165
 neologorrhea 212
 net art 94, 135, 154, 214, 217, 225–226, 231, 233–234, 237, 243, 245, 261, 270, 274–275
 net.art 214, 225–226, 238
Net.art per se 226
 netaktywizm 243
net_condition 225–226
 netizeni 7
 netokraci 35–36
 netokracja 32, 35, 113
 nettime 134, 226, 270, 274–275
 netzspannung.org 18, 159, 238–239, 245
 New Ideas in Science and Art 50
 New Media Arts 125
 New Media Initiatives 269–270, 274
Nonlinear Dynamics 61
 noosfera 9–10
 nowy renesans 16, 19, 25–26, 28

O

Obrazoznawstwo zob. Image Science
Od poezji programowania... 190
Open Sky 122
 Open Source 30, 116, 220, 285
Opuszczenie fizycznego świata 9
Osmose 182, 199
Ostatnia wieczerza 117–118
Oxford English Dictionary 79

P

panorama 71, 176–178, 185–186, 229–230
Państwo 187
 paradygmat cyberkulturowy 11, 16, 26–27, 30, 39, 42, 59, 64, 74–75, 77, 92, 100–101, 112, 119, 136–137, 143, 221
 pasywna interakcja 165
Park Jurajski 63
Park View Hotel 166
 performance 54, 89, 117, 120, 137, 187, 198–200, 209, 215, 224, 233, 235, 244, 262
 perspektywa centralna 173, 177, 180, 184, 189

Phototropy 69
 pictorial turn 62
Place – A Napers Manual, A 161, 186
Place-Hampi 161
Playing the Future 96
Points of View 161
 ponowoczesność 10–11, 26, 44, 104, 108, 123, 138–139, 141, 187, 194, 208, 214, 217, 279–281
 postbiologiczność 41, 51, 59, 110, 133, 249
 postmedia 17, 140, 142, 144, 149, 218, 255
Post Pet 72
Powstaje Trzecia Kultura 21
Practice of Everyday Life, The 287
Praktyka filozofii, filozofia praktyki 11
Prefiguring Cyberculture. An Intellectual History 40, 79
 Prix Ars Electronica 29, 120, 223, 272
 prosceniczność 179
 przestrzeń immersyjna 83, 88, 178, 182–184, 187–189

R

Read_Me 1.2 148
 Resource Center for Cyberculture Studies (RCCS) 13, 101–103
 Reality Club, The 21–22, 30
Reflection 161
Refresh! 45, 224, 246
 remediacja 144, 149
 remiks 33, 149, 158, 255, 286
Remiks 286
 (r)ewolucja 31, 78, 280
Rewolucja życia codziennego 285
 rhizome 134
Rhizome ArtBase 101 238
Rhizome.org 224, 232–234, 262
Rooms of One's Own, A 161
 rzeczywistość integralna 280
 – sztuczna 90, 174, 195
 – wirtualna 28, 39, 81, 83–84, 88–89, 91, 122, 170, 172, 174–176, 181–185, 187, 190, 195–197, 199–200, 204, 206, 224, 231, 244, 254, 267

S

Scenari^o2 161
Science as Writing 23

- screenagers 170
 Second Life 89
Seeing Double: Emulation in Theory and Practice 264
SemaSpace 210
 sieć 7–10, 12, 15–16, 18, 27–28, 30, 32, 74, 77–78, 81–82, 91, 93, 97–98, 101–105, 112, 114, 119, 122, 128, 133, 136, 147, 150, 163, 171, 185, 203, 211, 215–218, 223, 225, 227, 230, 233, 237, 242, 248, 253, 261, 268, 283–284
 sieciowa komunikacja zob. komunikacja sieciowa
 sieciowe społeczeństwo 26–27, 36, 38, 80, 92, 97, 208, 211, 266, 272, 282
 – platformy 18, 32, 147, 159, 214, 217–224, 228–234, 236, 238–244, 265, 272
Silicon Remembers Carbon 161
Software (wystawa) 146–147
 software 147, 150, 155, 165, 224, 234–236, 262, 265, 281, 284
 software art 125, 137, 143, 146–149, 154, 215, 238
 – studies 144, 148
 software’u estetyka 148
 – kultura 218
 software{ART}space 147
Software: Provenance for the World „Software” 145
Some More Beginnings 54
Some New Beginnings 54
Sonata 162
SonoMorphis 189
Smile Machines. Humour – Art – Technology 72
 stabiles 45
 stereo-rzeczywistość 85, 122
Surprising Spiral 162
 symulacja 27, 68, 87, 121–122, 167, 181, 218
 symulakr 63, 121
 syntopia 16, 25, 42, 73–74, 94, 137, 143
Switching 162
Szkie o darze 281
 sztuka informacyjna 125
 – interaktywna 45, 66–67, 119–121, 151–153, 156–167, 169, 171–172, 175, 215, 219, 224, 230–231, 270, 272
 – kinetyczna 45, 261
 – mediów zob. mediów sztuka
- Ś**
 środowiska immersyjne 17, 50, 83, 85, 89, 173, 179, 184–185, 188, 231, 243
 – inteligentne 202
 – wyczułone 160, 197, 198, 206
 Światowe Centrum Pytań 21
- T**
 teatr doznań zob. Experience Theater
Teatr alchemiczny 196
Teatr i jego sobowtór 196
 technokultura 13, 16, 30, 45, 49, 74, 79, 83–84, 101, 106, 115, 129, 137, 140, 152, 192–193, 208, 210, 212, 276, 280, 283
 technosocjalizacja 111
 technospołeczeństwo 16, 136, 143, 149
 technovolkgeist 211
 teleobecność 51, 123, 181, 185–186, 231, 253
Teoria literatury 23
Tenori-on 72
Text Rain 204
ThanksTeil 72
 Third Culture, The 30
Traces 186
 transdyscyplinarność 52, 59, 130–131, 143, 230, 239
Trans Plant 69
Trash Mirror 206
 transmediale 72, 148, 157, 204
 trzecia kultura 16, 19, 22, 24–26, 28–29, 75
 Trzeci Nurt 28
T_Visionarium 161
- U**
Understanding Media Theory 144
Understanding Meta-Media 217
Unstable Media 261
Untitled 5 204
- V**
 V2_Institute for the Unstable Media 158, 260–261,
Variable Media Initiative 262, 265

- Variable Media Network, The* 262, 265
Variantology/Archeology of the Media 75
Very Nervous System 161
Videoplace 195
Virtual Art 260
 virtual community 106
Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier, The 7, 38–39, 104
 virtual museum 247, 267
Virtual Museums and Public Understanding of Science and Culture 247
Virtual Museum, The 161, 267
 virtual reality 79, 101, 137, 196
Virtual Reality 8, 39
 virtual studies 62
 virtual worlds 196
Visitor: Living by Numbers, The 186
 visual clusters 230
 vuser 46
 (v)user 46, 151
- W**
- Wall of Lascaux, The* 201
 wariantologia 76
 Web 2.0 32–33, 35, 217
 web studies 78, 80, 82, 103, 120
 webism 136
 webness 273
 webring 270
Welcome to Cyberia 110
 Well, The 38
What do Pictures Want? 62
 Whole Earth Catalog, The 38
 Wikipedia 32–35, 192
 Wired Culture 32
Wissenschaft als Kunst 53
Word Skin 189
 World Wide Web 79, 81, 100, 268
- X**
- Xanadu* 273
- Y**
- you_ser 152
You_ser: The Century of the Consumer 152
 YouTube 32, 286
- Z**
- Zamieć* 87, 89
 Zentrum für Kunst und Medientechnologie (ZKM) 60, 158, 186, 215, 225–226, 242,

Indeks osobowy

A

Aarseth Espen J. 82, 102, 171
Acconci Vito 146
Achituv Romy 204
Adriaansens Alex 261
Alberti Leon Battista 180
Alsford Stephen 248
Altena Arie 58, 184
Amerika Mark 49
Ampère André Marie 135
Anderson Laurie 195
Angerer Marie-Luise 197
Aronowitz Stanley 83
Arp Hans 45
Artaud Antonin 196
Ascott Roy 69, 106, 173, 183, 195, 211,
228, 249
Augé Marc 9
Auzina Ieva 166

B

Babbage Charles 40
Bak Arpad 263
Barbara Joanie La 199
Barbrook Richard 221, 282–283, 285
Bard Alexander 20, 36
Barker Robert 176, 177
Barlow John Perry 8, 9, 30, 82, 86, 103
Barney Darin 26
Barr Avron 40
Barret Cyril 46
Barrière Jean-Baptiste 189
Bartha Gabriella 202
Barthes Roland 156
Bartholl Aram 89
Baudrillard Jean 27, 59, 108, 122, 191, 280
Bauman Zygmunt 21, 138, 191
Baumgärtel Tilman 226, 228
Beaubien Anne K. 14

Bec Louis 67, 70
Bell David 15, 92–94, 96, 98
Belschner Torsten 189
Belting Hans 173
Bendyk Edwin 113, 116, 283
Benedikt Michael 81–82, 92
Benjamin Walter 133
Benkler Yochai 286
Bense Max 55, 256
Bentkowska-Kafel Anna 118–119
Berger John 180
Berners-Lee Tim 81, 100, 268
Besser Howard 246
Betancourt Michael 141
Bezalel Jehuda Löw ben 50
Bicknell Sandra 252
Bielicky Michael 50
Bismarck Julius von 166
Blonk Jaap 199
Błoński Jan 196
Bochnak Adam 180
Boehm Gottfried 62
Bohr Niels 202
Bolter David Jay 134
Bolz Norbert 132–133
Bonse Eric 115
Bookchin Natalie 225
Boole George 40
Bosma Josephine 274–275
Boston John 185
Boswell Mark 61
Bourriaud Nicolas 221
Bradbury Ray 41
Brand Stewart 30, 37–38
Bredekamp Horst 63
Bricmont Jean 191
Brin Sergey 35
Brockman John 7–8, 16, 21–22, 24–25,
30, 32

Broeckmann Andreas 148, 228
 Bronson Po 32
 Brouwer Joke 52, 127, 150–151, 219
 Brown Neil 161
 Brunelleschi Filippo 180
 Bukatman Scott 92
 Bunting Heath 225
 Bureaud Annick 228
 Bürger Peter 138
 Burnham Jack 146–147, 160
 Butler Samuel 41
 Byars James Lee 21

C

Cage John 55, 197, 263
 Calder Alexander 45, 71
 Cameron Andy 221, 282
 Čapek Karel 50
 Capucciati Maria 209
 Case Steve 30
 Castells Manuel 16, 26–28, 80, 82, 91–92,
 144, 284
 Cavallaro Alessio 40, 79
 Certeau Michel de 287
 Cézanne 252
 Chardin Teilhard de 9, 41, 91
 Charlton Susan 219
 Chyła Wojciech 59
 Činčera Radúz 162
 Clark Arthur C. 41
 Cloran Daryl 162
 Cochran Terry 106
 Codognot Philippe 176, 187–188
 Coleman Ornette 199
 Collini Stefan 23
 Compton Paule 161
 Cook David 133
 Cook Sarah 227, 274
 Cooper Justine 79
 Cooper Simon 13
 Cooperstock Eremy 185
 Cosic Vuk 225
 Couchot Edmond 65, 228
 Coupland Douglas 32
 Courchesne Luc 162, 186
 Cramer Florian 145–146, 228
 Crimmings Emma 186
 Crimp Douglas 250, 258

Cruz-Neira Carolina 187
 Csuri Charles 55
 Cubitt Sean 49, 133–134

D

Daniels Dieter 54, 155, 160, 228, 242–
 –244
 Davies Charlotte 79, 182, 199, 243
 Davis Douglas 117
 Davis Erik 85, 91, 93, 98
 Debackere Boris 183–184
 Debord Guy 108, 280
 DeFanti Thomas A. 187
 deLahunta Scott 164, 199
 Deleuze Gilles 84, 191, 233
 DeMarinis Paul 166
 Denki Maywa 72
 Denzinger Jochen 239, 241
 Depocas Alain 228, 255, 264
 Derrida Jacques 213
 Dery Mark 94, 96
 Dębek Piotr 78
 Diamond Sara 228
 Dick Philip K. 41
 Diehl Stephan 132
 Dietz Steve 128, 223, 245, 265, 268–275
 Dinkla Söke 160–163, 275
 Dirmoser Gerhard 210–211
 DJ Spooky 59
 Doron Anita 162
 Doroziński Dariusz 99
 Dovey Jon 13
 Druckrey Timothy 225–226
 Duchamp Marcel 45, 159, 259
 Duguet Anne-Marie 72
 Durant John 251
 Duve Thierry de 273
 Dyson Esther 30, 217

E

Edingshaus Anna-Lydia 73
 Eisenstein Siergiej 176
 Engelbart Doug 40, 220
 Eno Brian 147
 Erdman Jerry 160
 Ernst Wolfgang 221
 Erskin Peter 199
 Escobar Arturo 92, 110–111

F

Fahrenkrug David T. 91
 Farmelo Graham 252
 Farmer F. Randall 87
 Fauconier Sandra 261
 Favero Dennis Del 161
 Featherstone Mike 93
 Feingold Ken 162
 Feyerabend Paul 53–54
 Fifield George 140
 Fishwick Paul A. 49, 129–131
 Flanagan Mary 264
 Fleischmann Monika 69, 228, 238–239, 245–246
 Flor Chris 10
 Flusser Vilém 31, 60–61, 115
 Fontana Giovanni 188
 Foresta Don 50–52
 Foster Hal 222
 Foucault Michel 157, 257
 Francesco Piero della 180
 Friedman Milton 279
 Friedman Roberta 264
 Frieling Rudolf 228, 242–243, 245
 Frohne Ursula 203
 Fujihata Masaki 188, 200
 Fuller Matthew 49, 145–146
 Fulton Robert 177

G

Gagnon Jean 228
 Galloway Alexander R. 26–27, 49, 144, 226
 Gance Abel 176
 Gardiner Hazel 118–119
 Gates Bill 30, 175, 277–278
 Gauntlett David 81, 102
 Gawrysiak Piotr 79
 Gelernter David 30, 194
 George Mary W. 14
 Gerbel Karl 68
 Gessert George 69
 Giannetti Claudia 75, 244
 Gibson William 32, 41, 81–82, 85, 195
 Giddings Seth 13
 Gilder George 32
 Goldberg Ken 49, 69, 177, 228
 Goodman Cynthia 256
 Goriunova Olga 148

Gorny Eugene 100, 112
 Gottlieb Nanette 97
 Grant Iain 13
 Grau Oliver 45, 49, 172–173, 176–171, 181–182, 186, 189, 199, 212, 228–232, 260
 Greco El 252
 Greene Rachel 214, 232, 234
 Gromala Diana 93
 Guattari Felix 191, 233
 Gueza Mateo 162
 Gutmair Ulrich 10
 Gwóźdź Andrzej 84, 132, 135, 148

H

Hachiya Kazuhiko 72
 Halpin Marjorie 266
 Hansen Mark 163–164, 171
 Haraway Donna 41, 82, 92
 Harley Ross 34
 Havránek Vit 50
 Hayles N. Katherine 82, 107
 Hegedüs Agnes 69, 162, 189
 Heilig Morton 174
 Heim Michael 82, 84, 181–181, 184
 Heisenberg Werner 52
 Higgins Peter 164
 Hillis W. Daniel 30
 Hilton Alice Mary 79
 Hoberman Perry 162
 Hogan Sharon A. 14
 Holsbach Susanne 245
 Hörtner Horst 175
 Howell Robert 182
 Huhtamo Erkki 50, 161, 163–164, 171, 228–229, 247, 259
 Humboldt Aleksander von 176
 Hyde Lewis 286

I

Ichikawa Sota 204–205
 Ihmels Tjark 245
 Ilnatowicz Edward 55, 160
 Innocent Troy 79
 Ippolito Jon 228, 236, 263–264
 Ischinger Anne-Barbara 228
 Ishii Haruo 72, 206
 Ishii Hiroshi 164
 Iwai Toshio 69, 72, 162

Iwata Hiroo 69, 72

J

Jacoby Christina 228
 Jain Lakami C. 151, 155, 163
 Jay Martin 176, 178
 Jodi 225, 264
 Johnson Steven 32, 193, 273
 Jones Caitlin 264
 Jones Steve 102
 Jones Steven G. 80
 Jonson Annemarie 40, 79
 Jordan Ken 195
 Jurkowlaniec Grażyna 181

K

Kac Eduardo 49, 70, 128
 Karp Cary 250
 Kartezjusz 41, 91, 213
 Kashen Trish 118–119
 Kay Alan 40, 193
 Keen Andrew 33–34
 Kelly Kevin 30, 67, 103
 Kelly Kieran 13
 Kennedy Barbara M. 92, 94, 111
 Kerckhove Derrick de 34, 220, 266, 272–
 –274
 Kesey Ken 38
 Kiesler Frederick 259
 King Dorothée 162
 King Mike 256–257
 Kircher Athanasius 50, 188
 Kittler Friedrich A. 144–145
 Klee Paul 259
 Klein Norman M. 128, 177, 229
 Kluszczyński Ryszard W. 77–78, 108–
 –110, 119–121, 125, 139, 228
 Klüver Billy 54
 Kodama Sachiko 72
 Kosuth Joseph 66
 Krajewski Piotr 229
 Kroker Arthur 59, 82, 133, 282
 Kroker Marilouise 59
 Kratky Andreas 155
 Krueger Myron 69, 90, 160, 162–163,
 174–175, 178, 194–195, 197
 Krzemięń-Ojak Sław 135
 Kubicka-Dzieduszycka Agnieszka 229
 Kuhn Thomas 19

Kurzweil Raymond 82
 Kusahara Machiko 70–71, 228
 Kutlubasis-Krajewska Violetta 229
 Kuwakubo Ryota 72
 Kwastek Katja 151, 160–161

L

Lacerte Sylvie 54
 Lachmayer Herbert 228
 Landow George 82
 Lang Andreas 228
 Langton Christopher G. 67–68
 Lanier Jaron 7, 30, 34–35, 82, 88, 182,
 196, 206, 265
 Laposky Ben F. 256
 Laszlo Ervin 50
 Laurel Brenda 40, 193, 209
 Leary Timothy 92, 97
 Leavis Frank Raymond 22
 Leeson Lynn Hershman 59, 128, 161–
 –162, 195
 Legrady George 128
 Leibniz Gottfried Wilhelm 24, 91
 Lenoir Tim 228
 Leopoldseeder Hannes 120, 123–124, 164,
 272
 Lessig Lawrence 32, 82, 116, 144, 283,
 286
 Levin Golan 147, 199
 Levine Les 146
 Levinson Paul 52, 97
 Lévy Pierre 34, 50, 82, 105–108, 182,
 195–196, 272
 Levy Steven 32, 95, 278
 Lewis Geoffrey 252–253
 Lewis Wyndham 137
 Lialina Olia 225
 Lickider J.C.R. 40
 Lieberman Zachary 199
 Lin Andrew M. 127
 Lineham Thomas E. 163
 Link David 75
 Lintermann Bernd 189
 Lissitzky El 259
 Lister Martin 13
 Loader Brian D. 101
 Locke David 23–24
 Lopez-Gulliver Roberto 189
 Lovelace Ada 40

Lovink Geert 49
 Löwgren Jonas 132
 Lubiak Jaroslaw 197
 Ludlow Peter 221, 282–283
 Lunenfeld Peter 49, 136–137, 209, 212
 Lyotard Jean-François 121, 212–214, 251,
 267

M

MacDonald George 248
 Macek Jakub 95, 100
 Machover Tod 69
 Maciunas George 72
 Maeda John 69
 Malebranche Nicolas 91
 Malina Frank J. 43–48, 54–55
 Malina Roger F. 28–30, 49–50, 129–130,
 228, 241
 Malinowski Bronisław 281
 Malraux André 250
 Malstaf Lawrence 172
 Mandelbrot Benoît 50
 Manoury Phillipe 70
 Manovich Lev 48–49, 55, 113–114, 126–
 –128, 134, 140–144, 149–157, 171,
 207, 217–219, 228, 255
 Mao Isaac 10
 Marcos Subcomandante 35
 Marinetti Filippo Tomasso 41, 195
 Markoff John 31, 37
 Martens William 185
 Massanari Adrienne 14, 102
 Mauss Marcel 281
 Mayfield Kendra 236
 McCormack Jon 79
 McKenna Terence 97
 McLelland Mark 97
 McLuhan Marshall 51–52, 107, 137, 196,
 217–218
 Menser Michael 83
 Meyer Leonard B. 138
 Mignonneau Laurent 17, 65, 67, 69, 151,
 155, 162, 189–190, 206
 Mignot Jean 16, 42, 47
 Mikami Seiko 69, 204–205
 Minsky Marvin 85
 Mitchell William J.T. 62–64
 Mitek Alina 213
 Mitnick Kevin 96

Moffat Charles Alexander 117
 Moholy–Nagy László 46, 195, 259
 Moles Abraham 55
 Montfort Nick 114, 146
 More Thomas 41
 Moriyama Tomoe 164
 Mornigstar Chip 87
 Morse Margaret 215
 Mountford S. Joy 193
 Mulder Arjen 52, 127, 144, 150–151, 219
 Muntadas Antonio 225
 Murakami Takashi 72

N

Nadarajan Gunalan 228
 Naimark Michael 69, 186, 222
 Nakamura Lisa 102
 Naked Frieder 55, 228
 Nechvatal Joseph 173, 184, 228
 Negroponte Nicholas 55, 102, 146
 Nelson Ted 40, 146, 273
 Neumann John von 40, 44
 Ng Elaine 164
 Nietzsche Friedrich 12, 25
 Nigten Anne 261
 Nijs Marnix De 172
 Niquette Paul 145
 Nowak Romuald 177
 Nycz Ryszard 121

O

Obermaier Klaus 199
 Oenen Gijs van 167–168
 Offenhuber Dietmar 210
 Oksjuta Zbigniew 70
 Oliveira Carlos 122
 O'Reilly Tim 32
 Ostrowicki Michał 83, 90
 Ożóg Maciej 186

P

Packer Randall 195
 Page Larry 35
 Paik Nam June 55, 70, 243, 264
 Panofsky Erwin 177–178, 180–181, 230, 297
 Pask Charles 55
 Pask Gordon 55, 160
 Paul Christiane 125, 127–128, 148–149,
 228

Peljhan Marko 128
 Pelletier Jean-Marc 206
 Penny Simon 69, 80, 186
 Penz François 182
 Perrot Xavier 228
 Peruzzi Baldassare 175
 Pesce Mark D. 185
 Pfaller Robert 166–169
 Piene Otto 50
 Pinkas Daniel 228
 Pissarro Camille 252
 Plant Sadie 82, 92
 Platon 41, 91, 187
 Pleace Nicholas 101
 Polak Esther 166
 Popczyk Maria 213, 237, 266–267
 Pöppel Ernst 16, 73–75
 Popper Frank 49
 Poprzęcka Maria 159
 Porczak Antoni 46, 179, 205–206
 Postman Neil 99, 106, 112–113
 Poynder Richard 277
 Prigogine Ilya 50
 Prophet Jane 132
 Prusinkiewicz Przemysław 67
 Puckett Miller 70

R

Race Tim 31
 Radick Gregory 182
 Radok Alfréd 50
 Ranzenbacher Heimo 175, 210
 Rancière Jacques 63
 Rauschenber Robert 54
 Ray Man 159
 Raymond Eric 285
 Reas Casey 147
 Reichardt Jasia 55, 256–257
 Rewers Ewa 178
 Rheingold Howard 7–8, 30, 38–39, 44,
 82, 102, 104
 Richardson Tony 46
 Ridder Boudewijn 261
 Riedel Julia 245
 Riegl Aloisy 53
 Riesler Martin 275
 Rinehart Richard 234–236, 264–265
 Roca Marcelli Antunez 69
 Rogala Mirosław 46, 162

Rokeby David 69, 161–162, 165
 Rolling Stella 258
 Ronduda Łukasz 146
 Rorty Richard 62
 Rosenboom David 70
 Roszak Theodore 37
 Rötzer Florian 67
 Rousseau Jean-Jacques 33
 Roussou Maria 269
 Rozin Daniel 206
 Rozumowa Ina 219
 Rubin Ben 163–164, 171
 Rucker Rudy 32
 Rush Michael 201
 Rushkoff Douglas 96–97, 102, 271

S

Saffo Paul 7–8, 32
 Sakane Itsuo 228–229
 Sandin Daniel J. 160, 187
 Sant Toni 86
 Sarkis Mona 153
 Sartori Giovanni 113
 Sasaki David 10
 Schjødt Morten 162
 Schmidt Barbara U. 54, 160
 Sójka Jacek 191
 Schöpf Christine 10, 28, 66, 89, 120,
 123–124, 131, 148, 164, 175, 190,
 198–199, 210, 224, 228–229, 239,
 242, 258, 272
 Schöffner Nicolas 45, 160
 Schröter Jens 221
 Schuler Douglas 101
 Schultz Pit 225–226
 Schwarz Hans-Peter 200, 215
 Schweibenz Werner 254
 Scofield John 199
 Seaman Bill 46, 128, 162
 Sermon Paul 162
 Shannon Claude 40
 Shaw Jeffrey 50, 69, 161–162, 176, 186,
 189, 267
 Shelley Mary 41
 Sherman Cindy 71
 Shimomura Tsutomu 96
 Shulgin Alexei 148, 154, 171, 225
 Shusterman Richard 11–12
 Silver David 13–15, 101–105

Silverstone Roger 251–252
 Sims Karl 67, 69
 Smith Marquard 213
 Snibbe Scott 69–70, 206
 Snow Charles Percy 22–24, 47
 Sobchack Vivian 92
 Söderqvist Jan 20, 36
 Sokal Alan 191–192
 Sollfrank Cornelia 243
 Sommer Astrid 140, 200, 203, 255
 Sommerer Christa 17, 65, 67, 69, 130,
 151, 155, 162–163, 172, 189–190, 206,
 229
 Spengler Oswald 25
 Spielberg Steven 63–64
 Spielmann Yvonne 49
 Stafford Barbara 71
 Stalbaum Brett 219
 Stalder Felix 245
 Stallman Richard Matthew 116, 220,
 277–278, 284–285
 Stangos Nikos 46
 Stelarc 69, 80, 92, 94, 213
 Stemmrich Gregor 245
 Stenslie Stahl 69
 Stephenson Neal 32, 87, 89
 Sterling Bruce 32, 59, 263
 Stocker Gerfried 10, 28, 66–67, 89, 124,
 131, 148, 164, 175, 190, 198–199, 210,
 224, 228, 239, 242, 258, 272
 Stolk Taco 58
 Stoll Clifford 10–11, 30, 103
 Stone Allucquère Rosanne 92–93, 104
 Strauss Wolfgang 69, 238–239, 245–246
 Stuck Leslie 189
 Stürzbecher Volkhard 61
 Sukumaran Ashok 166
 Sutherland Ivan 160, 196
 Svoboda Josef 50
 Szeto Gong 82

T

Takeno Minako 72
 Taylor Robert 40
 Taylor Victor E. 108
 Terpak Frances 71
 Thacker Eugene 49
 Thater Diana 71
 Themerson Franciszka 55, 256

Themerson Stefan 55
 Thompson Richard L. 91
 Thoreau Henry David 11, 113
 Tinguely Jean 55, 160
 Toffler Alvin 41
 Tofts Darren 40, 79
 Torvalds Linus 35, 285
 Tosa Masamichi 72
 Tosa Nobumichi 72
 Treinen Heiner 252
 Trend David 170
 Tribe Mark 232, 236–237
 Tukey John W. 145
 Turing Alan 40, 41, 44
 Turkle Sherry 30, 82, 104, 170–171
 Turner Fred 38
 Turner Jeremy 175
 Turrell James 71

U

Ulmer Gregory L. 216
 Umesao Tadao 91
 Utterback Camille 203–204

V

Vanderbeeken Rob 183
 Vaneigem Raoul 280–281, 285
 Vasulka Steina 50, 55
 Vasulka Woody 55
 Vaughan William 119
 Verostko Roman 67, 69, 131
 Vesna Victoria 69, 127–128, 134
 Vinci Leonardo da 117–118, 252
 Vinge Vernor 41, 85
 Virilio Paul 27, 44, 59, 82, 85–86, 121–
 122, 191, 208–209
 Volkart Yvonne 244

W

Wagner Annette 209
 Wagner Richard 195
 Wagnermaier Silvia M. 75
 Waldhauer Fred 54
 Walewska Joanna 55
 Wall Jeff 71
 Walter William Grey 160
 Walther Bo Kampmann 134
 Warburg Aby M. 230
 Wardrip-Fruin Noah 114, 146

- Wark McKenzie 226
 Warren Austin 23-24
 Weibel Peter 45, 61, 67, 69, 124, 152, 179,
 201–202, 207, 226–227, 243
 Weinbren Graham 128, 162, 264
 Weinstein Deena 92
 Weinstein Michael A. 82, 92, 282
 Wellek René 23–24
 Welsch Wolfgang 53, 123
 Wheeler John A. 202
 Whitman Robert 54
 Whitney John 55
 Wigner Eugene P. 69
 Wiener Norbert 13, 40, 44, 135, 136
 Wiertow Dziga 219
 Wigner Eugene P. 69
 Wilbur Shawn P. 92
 Wilkoszewska Krystyna 11, 53, 123, 135, 138
 Williams Sam 278
 Wilson Laetitia 57, 58, 170
 Wilson Louis 44, 122
 Wilson Stephen 49, 56, 58, 159
 Winthrop Henry 79
 Winquist Charles E. 108
- Witting Geri 219
 Wolf Michael 239
 Woszczyk Wiesław 185
 Wójtowicz Ewa 214
- X**
 Xenakis Iannis 55
- Y**
 Yinlin Li 239
 Young La Monte 146
 Youngblood Gene 50
- Z**
 Zapp Andrea 275
 Zawojcki Piotr 7, 52, 60, 64, 72, 99, 113,
 115, 125, 127, 147, 150, 158, 196, 206,
 213, 237, 265–266
 Zielinski Siegfried 50, 59, 75, 229
 Žižek Slavoj 10, 63, 82, 87–89, 166–167
- Ż**
 Żmijewski Artur 63
 Żórawska-Dobrowolska Dorota 70

Piotr Zawojki – profesor UŚ, dr hab. pracuje w Zakładzie Filmoznawstwa i Wiedzy o Mediach. Wykłada na Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie na Wydziale Intermediów. Zajmuje się problematyką fotografii, filmu i kina, sztuki nowych mediów oraz cyberkultury i technokultury. Autor książek *Elektroniczne obrazowości. Między sztuką a technologią* (2000), *Wielkie filmy przełomu wieków. Subiektywne przewodniki* (2007), *Cyberkultura. Syntopia sztuki, nauki i technologii* (2010), *Sztuka obrazu i obrazowania w epoce nowych mediów* (2012), *Technokultura i jej manifestacje artystyczne. Medialny świat hybryd i hybrydyzacji* (2016), *Ruchome obrazy zatrzymane w pamięci. Reminiscencje teoretyczne i krytyczne* (2017). Redaktor naukowy *Ku filozofii fotografii* Viléma Flussera (2004, 2015) oraz tomów *Digitalne dotknięcia. Teoria w praktyce/ Praktyka w teorii* (2010), *Bio-techno-logiczny świat. Bio art oraz sztuka technonaukowa w czasach posthumanizmu i transhumanizmu* (2015) oraz *Klasyczne dzieła sztuki nowych mediów* (2015). Twórca antologii *Teoria i estetyka fotografii cyfrowej* (2017). Kieruje działem Filmu i Mediów w kwartalniku „Opcje”. www.zawojki.com

Zastanawiając się nad sensownością ponownego wydania *Cyberkultury* brałem pod uwagę możliwość dokonania w niej zmian, uzupełnień, czy też dopisania dalszego ciągu stworzonego w innej rzeczywistości tekstu. Dyskusje nad nowymi mediami i nowymi technologiami dziś przede wszystkim eksplorują zagadnienia postmediów, mediów postcyfrowych i postinternetowych. Nie znaczy to, że kwestie cyberkultury są już nieistotne, ale wydaje się, że ten paradygmat kulturowy – kształtujący się w swojej dojrzałej postaci w okresie przechodzenia od fenomenów Web 1.0 do wersji Web 2.0 – to z dzisiejszej perspektywy okres historycznie zamknięty. Dlatego warto pozostawić tę książkę w takim kształcie w jakim została ona opublikowana pierwotnie. Stanowi ona bowiem rodzaj zapisu świadomości teoretycznej i badawczej charakterystycznej dla czasu, w którym powstawała, czyli końca pierwszej dekady XXI wieku.

Piotr Zawojki

ISSN 0208-6336
Cena 20 zł (+ VAT)

Więcej o książce

ISBN 978-83-226-3616-9

9 788322 636169